

[Կիզակնեան, Արարիկաւս եւ Ափշոնեան Պրոսպեկտ] — Քնն. եւ թրգմ. «Մարտ. 1891, Թ. 7, 8, 9, 10, 11. «Արևիկ» 1891, Թ. 2333 6ու. Morning Post 1891, գոր թրգմ. «Արևիկ», 1892, 2407: W. R. Morfill: Academy 1891, Oct. 17, 1892, 2407; Sat. Rev. LXXII, Nr. 1876, p. 430; Boll. soc. geogr. ital. IV, 11, p. 1002 նս.]:

27. — — La péninsule d'Archéron et le pétrole russe: Rev. de Deux Mondes. 1891, Mai 15, pp. 356—97. [Նոյն, Ափշոնեան թերակղզին եւ որուակալ քարածխը:]

28. — — La fabrication des tapis en Orient: Rev. arch. XVII, pp. 162—73.

[Նոյն, Արևելեան գորգագործութիւն:]

29. Hahn C — Aus dem Kaukasus. Reise und Studien. Leipzig 1891 (-2.) 80 IX 299 pp.

[Հան, — Կալիպոն. Ուղեւորութիւնք եւ նոստազօւնութիւնք: — Քնն. «Ամսագիր», 1892, Թ. 5:]

30. Harris J. K — The newly recovered apology of Aristides, Lond. 1891, 8° 104 pp.

[Հարրիս, նորագիտ Հատագրութիւն Արիստիդայ, ցնունութիւնք: Հմն. Վեր:]

31. Hoffmann L. Fr. — Le Vilayet d'Erzeroum, d'après des documents fournis par M. Vital Cagnet: Le Globe, XXX, Nr. 1, pp. 74—101; Nr. 2, pp. 223—23. [Հոփման, Կարծի Շահանգն ըստ Կնէի տուած ստեղծութեանց:]

32. Hogarth D. C — Passes of the Taarans and Amittarns: Proceedings of the Geogr. Soc. Lond. XI V, 64—9 pp.

[Հոգարթ, Տարրոս եւ Ատրոսարոս կրճանք-թեր:]

33. Jacquier E — l'Alpogic d'Aristides: Université esth. VIII, 10, pp. 183—203.

[Ժակիէ, Արիստիդայ Հատագրութիւն:]

34. Die Leiden der Armenier: Frankf.-Zeit, 1891, Nr. 270.

[Հայոց վշտեր:]

35. Kaenz C — Praktische Grammatik der arm. Sprache für den Selbstunterricht. I. Classische Sprache. II. Neuarml. Sprache mit einem neuarm.-deutschen und deutsch-neuarml. Wörterbuch und zahlreichen Lese-stücken. Wien, 1891, Druck: Mechith. Verlag: A. Hartleben. 8°, VIII + 196 pp.

[Հայոց — Գործնական Քերականութիւն չին եւ Նոր հայերն լեզուաց նւ: — Քնն. «Հանդէս Ամս», 1892, Թ. 1. I. Arm. 1891.]

36. МАРЪ Н — Изъ лѣтней поѣздки въ Арменію. Записки и извѣщенія въ армянскихъ рукописей. I—X: «Записки восточн.» V, pp. 211—241.

[Մ. Մար, Ամսնային ուղեւորութիւնից ղէպ ի Հայս, Կնատրութիւններ եւ քառուօցներ հայկական ձեռագրերից: Ա — Թ: — Թրգմ. «Հանդէս Ամս», 1891, Թ. 9:]

37. — — Изъ лѣтней поѣздки въ Арменію X—XVI: «Записки восточн.» VI, pp. 135—228.

[Նոյն, Ժ — ԺԶ: — Թրգմ. «Հանդէս Ամս», 1892, Թ. 8, 9 եւ 10:]

38. Mitthe — Die russische Expedition in den Kaukasus. Mittheilungen der Russischen Expedition in den Kaukasus. 1891, Nr. Apr.—Jun.

[— Քնն. «Թարգմանք» «Հանդէս Ամս», 1891, Թ. 10, 11:]

39. Modern Women of Turkey: Cosmopolitan of New-York 1891, Oct.

[Տաշկատանի այժմու Կանայք:]

40. Moskofian H. K — Taina Botetzulu la Armenii ortodoxi etc. Bukarest, 1891, typ. Fratii Popescu. [Մոսկովիան Տ. Դ. — Հայ. կնկնեցոյ ուղե- փառութիւնք նւ:]

41. Müller Fr. — Kasar Margetehi und Korium: Wiener Zeitsch. f. d. Kunde d. Morgenl. V. 1891, pp. 36—38.

[Մյուլլեր Ֆր., Կասար Մարգեթի եւ Կորիւն: — Թրգմ. «Հանդէս Ամս», 1891, Թ. 6:]

42. — — Mechtith. Goß, Rechtsbuch der Armenier: WZKM, V, p. 62—68.

[Նոյն, Միթիթար Գոճ եւ իւր Դատաստանագրերը: — Թրգմ. «Հանդէս Ամս», 1891, Թ. 6:]

43. — — Kleine Mittheilungen, Persisch und Armenisch: WZKM, V, pp. 68—75 und 184—190.

[Նոյն, Ման ստեղծութիւնք Պարսկերէն եւ Հայերէն քաղաք զայ նւ: — Թրգմ. «Հանդէս Ամս», 1891, Թ. 6:]

44. Neumann Edm. — Eine armenische Schule auf deutschem Fasse: Allg. Zeit. 1891, Nr. 117, Beil. 98.

[Նոյնեան, Հայ գործը մ'ըստ գերմանական ոճոյ (Սանասարեան): — Թրգմ. «Մարգար», 1891, Թ. 14, 15:]

(Մեքե-է Գ-Լ - ԼԳ-ԼԳ)

ՅՈՒՆԵԱ ՆՆԵՐԷՆ ԶԵՆՈՒՐՈՍ

ՄՇՏՏԵԿԿՐՈՐԷՆԻ ՎՇՏԻՎՆԵՐԻ Ի ՀԻՌՎՄ

(ՀԵՐՏԻՆՈՒԿՆԻ)

4.

Ս ԳՐԻԿՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՅԻՈՅ ԱՂՈՅԸ

Cod. Arm. IV. — ՙԼԵ = 1226:

ԹՈՒՎԹԸ 350, ԷՂԸ 698: — ՄՇՏՈՒԹԻՒՆ 18 x 12 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԺԽԱՆԻ 13 x 9 սմ.: — ՏՈՒԸ 19: — ԳԻՐ ԵՐԼՈՐԱԳԻՐ ՈՒՆԵ: — ՀՆՆԿԱՐԱՆԸ ըստ բաւականի լաւ, տղ տղ ցնցակեր: — ՆԻԻԹ ԹՈՒՆ Կաստ անողորկ: — ԿԱՅՄ Կաշայ: — ԳԻՐԶ Թաղէս քանայ: — ԺԱՄԱՆԱԿ գրութեան ՌՅ (= 1226): — ՏԵՐ Ուղեթիւր (= իւրանց Հայոց) Հոռոպ: — ՅԻՄՆ-ՏԱԿԳՐՈՒԹԻՒՆԻ Թ. 1թ, 34ՅԱ, ք եւ 35ՈԱ. բաց ասոցմէ ի վերջ իւրացանչիւր աղօթից կան ցամաքայ յիշատակարանք զրէն:

* Մասեանս է Ներէյոյ Անլի է Է կը բովանդակէ

1. Թղ. 2ա. Տիւրքաճէն սկզբնասորութիւն իւր այսպէս. «Գրուէք յոյնաթախանձ բանից. . . ի ներքոյ Հայք միանձանց եւ բազմաց անասաւտ. կանաց Գրիգորի նարեկայ վանաց վանեակի մասեան հոգեկիր փիլիսոփայի ի Խորյոց սրբից Խոսք ընդ Աստուծոյ: Բան առաջը»
2. Թղ. 34Ա. Բան ՂԹ. «Նորին աղօթք թարգմանորէն վասն. սրբայրս իւրոյն միտնի» Սիլիւն. «Սուրբ Սաւաթր սնունչ բարձրեալ»
3. Թղ. 34Դ. «Սուրբ սրբոյ առն Աստուծոյ Գրիգորի նարեկայցոյ» Սիլիւն. «Սուրբ Հայրս մեր աստուածաշնորհ քահանայս»

ԾԻՆԱՍՏԱԿՐՈՒԹԻՒՆԻՑ: 1. Իւրացանչիւր աղօթից վերջ կայ հեռուստի յիշատակութիւնս փոքր ի շատ փոփոխեալ ըստ տեղոյն. «Աստուած սրբմեան Թարթեոս գծողին եւ իւր ննչեղեղքն»

2. Թղ. 1թ. «Ող պատուական երջայր օրինակն թիւր էր րդրիցն. այլ գիրք առն եւ տես շատ պակաս գոսայ յառաջին օրինակն. եւ որչափ կարի խորեցիլ»
3. ԳԻՒՄՈՐ յիշատակութեան . . . Արք. եւ Թարթեոս ցանկեաց իւրաքանչեան . . . Արք. եւ Թարթեոս սկսա գրել իւր, թիւրեւ օգտեցայր ի սմանն. . . բայց գրեցաւ ոս ի Թուխ ՈՂԵ (= 1226) ձեւաբն Թաղէտի անարտաքահանայի ր անուարն եւ ձեւով միայն երեւ ի մարգարն եւ գործովք մեռեալ. . . Գրեցաւ ի սուրբ մննասա . . . (ԳԻՒՄՈՐ ԵՄ ԱՆՆԻՒՆԻՒՆԻ)

4. թա. 850 ա. «Իս թարէս սուի զեմ գիրգս
ի Հուսնայ Սպէլթայս, եւ որ հեռացուցանէ շաղ յաղդ
աղծից տանէք զվարս Ուգայի առջէ . . .» (Իսնի Դ
որդ էլնոնդ):

Ինչպէս կ'երևի այս վերջին յիշատակարանէս՝
Հայք ժ.Գ. զարուս մէջ հելլենացի մ'անէին ի
Հ.ուսմ.՝ որ ըստ պատմագրաց մտ էր Ս. Պե-
տրոսի Աւարելագետի շիրին: Պիտո Դ. Քասա-
նայպանէն ի ժ.Ձ. զարուս կործակել սուսու զայի
հանդերձ իւր կից եկեղեցեան. որ նուիրեալ էր
Ս. Յակոբոյ, որպէս զՍ. Պետրոսի հրապա-
րանի ընդլայնէ: Իւր յարդրք Ս. Պիտո Ե. քաղ-
անք Հրեկից թայնի մէջ գտնուած Հայոց Ս. Լա-
րենտիոս եկեղեցին քանդել առաւ ըլլալով՝
չորհեց ի գոխարնի շաղ աղգին յամի 1571 Ս.
Մարիամ Եգիպտացի կուսուած սանարն հանդերձ
անոր կից բնակարանով:

5.

ՏՈՒՍՈՅՑ ԵՒ ԱՆԵՍԱՐԱՆՍՈՅՑ

Cod. Arm. V. — ԺԷ գար (*):

ԹՈՒՍՈՔ 174. Էջք 345. — ՄՈԾՈՒԹՈՒՆ 13x5
սմ.: — ԳՐՈՒԹՈՒՆ ԱՊԱՐԻՆ 8, 9x4 սմ.: — ԳՈՐՆՈՐՈՐ-
ՈՐԱ ՆՈՐԱՂԱՅ: — ՏՈՒՔ 18: — ՀՆԱԳԱՄԱՆՔ քաւական
մարտ: — ՆՈՒԹ ՄԻՆՆԷ ցԷՆ 160բ Թուղձ անտրով.
իսկ 161ա ԷՃՆ մինչև ցվեմ մազաղոթ ճարակ: —
ՎԱՅՄ շունի, միայն վերի կողմն ԹՈՒՍՈՒՆ ԵՐԱՐՈՒ
կղուած են: — ԴԱՍԱՐԱ Թ. 1ք. և թ. 174: — ԳՐՈՂ
և ժԱՄԱՆԱՅ և ՏԵՐ անյայտ: — ԹԻՏԱՍԱՆԳՐՈՒ-
ԹՈՒՆ Թ. 173բ.

* Սասանեան և Տմուշոյ եւ Աւետարանաշոյոյ
եւ Խրեոտորոնիս եւ հրահմի րեբրանայն րովնոյ.
Եւ որբուեալ է Մքքն Սահայի հայրադոյրէ: Ար սկսի
Յուսիմար Ե. էն ըստ սովորութեան: Բաց ի ամբողջ
տարւոյն տաներէն, կը պարունակէ նաեւ.

1. Թա. 94բ. Խրատք իւղարբից աւետարանացն թէ որ կարգուս:
2. Թա. 115բ. Աւետարան բժշկութեան ըստ Յոհաննու:
3. Թա. 117բ. Աւետարան հանգստեան ըստ Յոհաննու:
4. Թա. 118ա. Աւուր պատշաճի ընթերցուածք և Աւետարանք ի հին և ի նոր կտակարանէ:
5. Թա. 159բ. Կանան աղ օրհնելոյ:
6. Թա. 160բ. Ժամանակաբ:

ԹԻՏԱՍԱՆԳՐՈՒԹՈՒՆ: Թա. 173բ. օտար
գրէ գրուած կ'երեւայ. «Սակա գրս նորեցէ. յիշեցէք.
անաթանիս. յիշեալ. Եւք ի Քրիստոսի. ամէն»:

6.

ՅՈՒՌՈՒԹԳԻՐ

Cod. Arm. VI. — ԹԻ = 1591:

Գլանածս Թաթնա ՓԱՍԹ, որուն նկայտու-
թիւն է 8 մէթր 80 սմ. և լայնութիւն 10 սմ.: — ԳՐՈՒ-
ԹՈՒՆ մարտն շարժակալ: — ՀՆԱԳԱՄԱՆՔ քաւական
մարտ: — ՆՈՒԹ Թուղձ Նասու: — ՎԱՅՄ շունի: —
ԳՈՐ ՆՈՐԱՂՈ ռմն: — ԺԱՄԱՆԱՅ գրութեան և ՏԵՐ
գրութեան Հնասու Ս. Գարսապադի վայր: — ԺԱՄԱՆ-
ՆԱՅ գրութեան Դոն (— 1591): — ԳՐՈՂ Արքայամ սար-
կալագ: — ՏԵՐ անշուշտ ի ստորի յիշուած կիրակոս և
Գոսար: — ԹԻՏԱՍԱՆԳՐՈՒԹՈՒՆ ի վերջ գրուածոյս:

* Գրուածքն է Թասուսի-իքի, յորում կան
հաւաքածոյք այնչապ աղծից հանդերձ ղանապան
կախարդական և հմայական բանասէսք: Սկիզբը
պատուած է և Թովմասու Աւետարանին առաջին
գլխոյն «Յնոն էի» բառերն կը սկսի:

1. Մատթէի Աւետարանէն «Եւ մինչդեռ
անցանէր ընդ այն Յիսուս, յ Մաթթէի Աւետարան-
նէն «Եւ մտանքն ի Կափառնոսի», Ղուկասու
Աւետարանէն «Եւ իրբեւ կատարեաց զամենայնի
բանս» ընթերցուածք:

2. Աղոթք Ս. Գրիգորի Նարեկացոյ «Որդի
Աստուծոյ կենդանոյ», Գարեալ Նոյնն ուրիշ ա-
ղոթք մը «Վաս զիւս սաստու Քրման Աստու-
ծով փարատիչն, այսինքն հետեւեալը» Արգ այս-
բանեաց անհաղց հրաշքն յ:

3. «Աղոթք Ս. Ակոբրիանոսի, զոր կարգան
յամենայն օր» Սիէքն. «Իս կիրիսնոս ծառս
Անտիք քաղաքէ, յ վախճանի «ոչ մերձեալի անդ
զիւական պատահմուք ի ծառայէս Աստուծոյ, ո
օտար գրչու յաւերեալ «ի կիրակոսս և ի Գու-
հարէս» յ:

4. Պատմութիւն Ս. Արսին Եւստորանէ:
Սիէքն. «Յորժամ կայր ի քաղաքին յայնմիկ կայս
մի՞ Վերջը նոյնպէս յիշատակութիւն կիրակոսի և
Գոհարի՞ տարբեր գրով:

5. «Մաղձանք ի Ս. Առաքելէ ասացեալ,
վասն օրհնութեան և սիրոյ և յաւաքացոյ Ու-
թանեայ բանաստեղծութիւն մ'է առանց բաժան-
ման տղերուն, և իւրաքանչիւր անց կարմաղիք
սկզբնատարն կը կայսն «Տէր Առտիւալ տնք: Ա-
հաւաստիկ սկիզբը.

«Տէր նոր օրհնեաց զնանին Ազամ՝
Չեւնալք զնոյ և զԱբրահամ»
Ի վախճանի այսպէս:

«Այսպէս օրհնի սա Աստուծով
Այս (օտար գրչու հեղեմեան) կիրակոսս և
գոհարո

Հօր և մորով, տամբ և գոյիք
Ըստացուածովք, զոր սա գրեցաք,
Անի մէն կարգով — Կատարեցէ Աստուած
փութովն յ:

6. «Այս է գիրն զոր սղարկեաց Քրիստոս Աբ-
գարո թաղաւորի, յ Սիէքն. «Երանելիք Աբգար
օրհնեալ եղիցի գու և քաղաքը յ, Վերջը նոյն-
պիսի յիշատակութիւն կիրակոսի և Գոհարի՞

7. «Աղոթք և աղաչանք Ս. Մարգրի Չօրա-
վարի: յ Սիէքն. «Եւ երթեալ ի տեղն կատար-
ման, յ Վախճանի յիշատակութիւն նոյն անձանց:

8. «Վասն պատուական Ս. Խաչի նշանաց որ
պահեն զծառայս Աստուծոյ, յ Սիէքն. «Բարեխո-
սութեամբ սուրբ և աստուածային նշանաց, յ վերջը
կ'աւելցուի բաց ի կիրակոսն և Գոհարէն միշտ օ-
տար գրչու «Ես լըբիկն Արթիմանն»:

9. «Գիր զկնացուի և ամենայն ցաւոց
բժշկութեանն, Սիէքն. «Թայնածով զնաց ի Գալիլէ
ի Երզրական առ Յովհաննէս, յայնպէս վերջը կը
յիշատակուին անուանք կիրակոսի և Գոհարէն

10. Կախարդական զանազան բանասէսք և կո-
չուձներ. այսպէս «Արս մագ. Բուգ. Ինագս եղիցի

բժշկութիւն ծառայիս, դարձանք զիր արեան կապի, ոչխարաց ածման, պատերազմի եւ շար սահմանի, սրի եւ թրի, նետի եւ խոնջարի, նիղակի եւ գանկի, եւն, եւն. որոնց կը յարողեն այլեւայլ աղճատ մարդմանք:

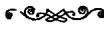
11. Մարդմանք ի սուրբ Աստուածածին, Սիէլէն. «Ո՛վ ամենայրբուն հի Աստուածածին պարծանք. յ՛վերջն յիշատակութիւն հետեւեալ անձին «պահեայ յամենայն շարէ . . . զԳոսար էրցն . . . »

12. «Աղթթք եւ աղանջք Ս. Սարգոսի Չորայվարին. նման վերջն նշանակուածին ի § 7. միայն վերջը տարբեր անուան յիշատակութիւն ՚լ'ըլտոբ' այսպէս. «Ժառայիս Աստուծոյ Գոսար իրցն ողբմեայի.»

13. «Գիր թպղտի եւ այլքի» Սիէլէն. «Սուրբն Անաս եւ Հիղաթ երթային.» ի վախճանի միշտ տար դրէ գրուած . . . «ի կրկակոս եւ ի գոհարս եւ իւրեանց որդիքն ի Սանփանոսն.»

ՅԵՄԱՆԱԿԱՐԻՆԻՍԻՆ Ի ՎԵՐԸ ԳՐԱՆԱԶԷՆ ԺՐԱՐԻՆ. «Գրեցաւ կեղեկանսս ի Քննուս ի գուան Սուրբ կարագետին ձեռամբ Արարած Սարկուազին ի ԹՎ. ՌԻ (= 1691):»

(Հարմարեալ) ԵՈՎՀ. ՎՐԻ. ՄԻՍՏՈՇԵԱՆ

ԹՂԵԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

ՕՐՈՒՆ ԽԵՒՐԸ

Գ.

Խրիմեան Հայրիկ:

(Հարմարեալ իս ԲԵՆԷ)

1860ին Խրիմեան վարդապետ անցաւ Կաւկաս, ուր նա յոյս ուներ Մատթեոս կաթողիկոսի հովանաւորութեան ներքեւ գրամական հանգանակութեամբ նպատակ ընդունել յօգուտ իր կրթողական ձեռնարկութեան: Էլմածնայ մէջ Հայրիկ պարզեց իր սկսած գործի վիճակը, հանգամանքներն եւ իր գաղափարները: Թէեւ միաբանութիւնը մեծաւ մասամբ խորթ աչքով կը դիտուր զինք, բայց կաթողիկոսը կատարեց իր խտտումն, որուն օգնեցին նաեւ Հայրիկի գործունէութիւնն ըմբռնող քանի մի ազգեցիկ աշխարհականներ եւս: Խրիմեան ստացաւ կնիգով իր նպատակին համար եւ իսկոյն առիւարեցաւ դէպ ի Տիֆլիս: Կաւկասի մայրաքաղաքն այն ժամանակ զեռ նոր էր սկսած զարթնուլ եւ իր հայեացքը տարածել դէպ ի Տաճկաստան, զոր ի մտոյ չէր ձանաւեր եւ ըմբռներ նորա բուն վիճակը, երբ ժողովրդեան մեծ մասը զեռ վրական անհոգութեամբ կը վարուէր: Խրիմեանի երեւան փոքր շարժում

յառաջ չբերուաւ, ամէնքը կը հետաքրքրուէին նորա գաղափարներով: Իր սահան, պարեւ եւ սրտաշարժ քարոզներու մէջ Խրիմեան Հայրիկ կարծես օղակ կ'ուզէր դառնալ Կաւկասի եւ Վասպուրականի մէջ՝ բացատրող հանդիսանալով այս վերջնայ իրական կացութեան: Այս իրողութիւնը մեծ համակրութիւն չափեցուց դէպ իր անձնավորութիւնն, եւ Խրիմեանի ձեռնարկած հանգանակութիւնը յարողութեամբ կը յառաջանար: Բայց ամեն բարի գործ միշտ ունեցած է իր խոչընդոտներն, եւ Խրիմեանի գործունէութեան մէջ ամեն քայլափոխին կը հանդիպէր այսպիսի արգելքներու, որոնք կանեցուցած եւ զինք գործի ամենայնող ժամանակ:

Ետ կանչուելով Էլմիածին, Խրիմեան հարկադրեցաւ վերադարձնել իր կնիգակն նշընտուողին, եւ հետացաւ Կաւկասէն: Բայց նա իր անցած բոլոր քաղաքներու մէջ իր սիրալիր քարոզներով աղաթ էր ժողովրդի սրտն ու մտքին վրայ, եւ նորա յիշատակն քաղցր եւ անաղարտ մնաց ժողովրդեան մէջ: Իր ուղեւորութիւնն այնու ամենայնիւ պարգրին չէր մնացած:

Խրիմեան 1861ին վերագարձաւ Վարագ, ուր նոր եռանգով սկսաւ յառաջանել սկսած գործը: «Արժուի Վասպուրականի» մէջ սկսան հրատարակուել Կաւկասի ուղեւորութեան տպագրութիւնները, որոնց մէջ Տիֆլիսի մասը նշանական հետաքրքրական է, վերջ հանելով իրեն ժամանակի տեղական հանգամանքն եւ միեւնոյն ժամանակ գրողին հայեացքն այդ մասին: — Յաջորդ տարին Հայրիկ Պատրիարքարանէն առած իշխանութեան համաձայն կ'ուղեւորէր դէպ ի Տարսուս, ուր Ս. Կարապետի Տաշկաւոր վանքի վիճակի բարեկարգութիւնն անհրաժեշտ էր դատուած: — Եւ իր զարմանալի եռանդով, աշխատութեամբն եւ հոգատարութեամբ Խրիմեան յաջողեցաւ Ս. Կարապետի վանքը կերպարանափոքրելու, հիմնելով այն տեղ նոր պարան, կարգի բերելով ուսումնարանը եւ ուշադրանքութիւն դարձնելով վանքի ստացուածոց վրայ: Այստեղ աւելցան Խրիմեանի աշակերտներն. եւ երբ Վարագայ վանքի ձեռնասուներէն ոմանք, որոնք իր աշակերտներն եւ աշխատակիցներն էին, քահանայական կարգն ընդունեցան, այն ժամանակ այս վերջնները աւելի հաստատուէն մուտք գանելով ժողովրդեան մէջ, Խրիմեանի ձեռնարկութիւնն սկսաւ աւելի ընդարձակել: Ժամանակին հայ հոգեւորականներէն ոչ զք այնքան լաւ էր ըմբռնած կրթութեան եւ բուրգութեան ժողովրդեան մէջ տարածման օրուան, եւ ոչ զք